

Hüseyin Cahit Yalçın (1875-1957)

Gazeteci, siyasetçi, edebiyatçı, fikir adamı, eleştirmen, çevirmen.

7 Aralık 1875'te Balıkesir'de doğdu. İstanbul Şişli nüfusuna kayıtlıdır. Babası Âşar Müdürlüğü, muhasebecilik görevlerinde bulunan Ali Rıza Efendi, annesi Fatma Neyyire Hanım'dır.

İlköğrenimini İstanbul'da Aksaray Yakup Ağa Mahalle Mektebinde tamamladı. Babasının tayini dolayısıyla Selanik'in bir sancağı olan Serez'de Askerî Rüştiyede okudu. Daha sonra İstanbul'da Dersaadet İdadîsinde (İstanbul Lisesi) öğrenim gördü. Yükseköğrenimini Mekteb-i Mülkiye'de yaptı. Mülkiye'den 1896 yılında ikincilikle mezun oldu. Aynı yıl Maârif Nezâreti Yazı İşleri Dairesinde memurluğa başladı. Memuriyetin yanı sıra Türkçe ve Fransızca öğretmenliği yaptı. Vefa İdadîsinde müdür yardımcılığı, Mercan İdadîsinde müdürlük görevlerinde bulundu. II. Meşrutiyet'in ilanından sora memurluktan ayrılıp basın hayatına yöneldi. Gazeteciliği sürdürürken İttihat ve Terakki Partisine girerek siyasete ilk adımını attı. Düyûn-u Umûmiye'de dâyinler vekilliği yaptı. İtibar-ı Millî Bankası'nda yönetim kurulu üyeliği ve başkanlığı görevlerinde bulundu. İstanbul'un işgali sonrasında 1919 yılında İngilizlerce tutuklanıp Malta Adasına sürgüne gönderildi. 15 Temmuz 1922'de İstanbul'a dönerek yeniden gazeteciliğe başladı. Üç kez İstiklal Mahkemelerinde yargılandı. 1925'te Çorum'a sürgüne gönderildi. Sürgünden döndükten sonra bir süre gümrük komisyonculuğu yaptıktan sonra Başbakan İsmet İnönü'nün aracılığıyla Sanayi ve Maâdin Bankası İdare Meclisi Reisliği yaptı. Ancak Birinci Türk Dil Kurultay'ındaki aşırı özleştirme politikasına karşı tutumu yüzünden Cumhurbaşkanı Mustafa Kemal Atatürk'ün talimatıyla bu görevine son verildi. Atatürk'ün vefatından sonra yeniden siyasete atıldı. Siyasi hayatını vefatına kadar sürdürdü.

Edebî Hayatı: Bir Osmanlı bürokrati olan babasının okumaya ilgisi ve evdeki gece okumaları onu küçük yaşta edebiyata yöneltti. Daha on altı yaşında idadî öğrencisi iken yazdığı Nâdîde adlı romanın yayımlanması, yazma tutkusunu artırdı. Yazmayı tasarladığı Kuş Dili Piyasaları, Kandil Geceleri, Helène ve Matilde, Acınmaz mı adlarını verdiği hikâye ve romanlarını yayımlamadı. Maârif ve Resimli Gazete adlı dergilere "Fennî Eğlence" ve "Nesâyih-i Beytiyye" başlıkları altında Fransızca kitaplardan derlediği kısa yazılar gönderdi. Arkadaşları ile birlikte çıkardığı Mektep dergisine Hâkî müstearıyla yazılar yazdı. Ağabeyi Hüseyin Suat'ın da etkisi ile edebiyat dergisi Servet-i Fünûn'un yazarları arasına katıldı; Edebiyat-ı Cedîde akımının öncülerinden oldu. Tefik Fikret'in ayrılmasının ardından bir süre Servet-i Fünûn'un yönetimini üstlendi. Ancak dergi, Fransızcadan çevirdiği "Edebiyat ve Hukuk" başlıklı yazısından dolayı kapatıldı. Padişah II. Abdülhamit'in isteği ile yargılansa da ceza almaktan kurtuldu. Servet-i Fünûn'da yaptığı edebî eleştirilerle ve kendisine yöneltilen eleştirilere karşı yaptığı iddialı çıkışlarla edebiyat çevrelerinin dikkatini çekti; polemikleriyle ün kazandı. Türkçe Sarf ve Nahiv adlı gramer kitabını yayımladı. Mülkiye Mektebi yıllarında cinayet romanlarından tercümeler yaparak başladığı çeviri çalışmalarına Malta sürgünlüğü sırasında ağırlık verdi. Fransızca ve İngilizce eserlerden yaptığı çevirilere bu dönemde öğrendiği İtalyanca eserleri de ekledi. Bu çevirilerini "Oğlumun Kütüphanesi" adı altında topladı.

Basın Hayatı: 1898'de mütercim olarak Tarîk dergisinde işe başladı. Birer yıl arayla önce Sabah gazetesine sonra Saadet gazetesine geçti. İkdâm gazetesinde yazarlık yaptı. 1 Ağustos 1908'de Tanin gazetesini çıkarmaya başladı. 1918'de Matbuat Cemiyeti başkanlığı yaptı. Malta sürgünlüğünden sonra basın hayatına döndü. Tanin adını kullanmasına izin verilmeyince önce Renin isminde bir akşam gazetesi çıkardı; daha sonra gazetenin adını tekrar Tanin yaptı. Çorum'da sürgüne gönderilince Tanin'e ara verdi. Sürgün sonrasında 1933-1936 yılları arasında Akşam

gazetesinde “Akşamcı” müstearıyla başyazılar yazdı. 1933 yılında çıkarmaya başladığı Fikir Hareketleri dergisini 1940 yılına kadar sürdürdü. Bu dönemde ayrıca Yedigün ve Boğaziçi dergilerinde yazılar yazdı. Bu dergilerde kaleme aldığı yazılarda günlük siyasetten uzak durmaya özen gösterirken ağırlıklı olarak anı, gezi yazısı, kitap tanıtımı ve eleştirisi, deneme türlerinde daha çok fikrî mahiyette yazılar yazdı. Atatürk’ün vefatından sonra yeniden siyasi yazılara başladı. Yargılanma ve cezalandırma riskine rağmen sağlığında Atatürk’ün bazı politikalarını eleştirmekten çekinmezken vefatından sonra Atatürk’ü öven ve inkılapları destekleyen yazılar yazdı. 1938-1943 yılları arasında Yeni Sabah gazetesinde dış politika yazarlığı yaptı. 1943’te yeniden çıkardığı Tanin’in yayımını 1947 yılına kadar sürdürdü. Önce Disiplin Kurulu üyesi, sonra Merkez Yürütme Kurulu üyesi olarak görev yaptığı Türk Basın Birliğine Ocak 1946’da başkan seçildi. 1948’den sonra Ulus, Yeni Ulus ve Halkçı gazetelerinde başyazarlık yaptı. Bir grup genç tarafından Zekeriya Sertel’in çıkardığı Tan gazetesinin bina ve matbaasının tahribiyle sonuçlanan olaylara 3 Aralık 1945’te Tanin gazetesinde yazdığı “Kalkın Ey Ehl-i Vatan” adlı yazının sebep olduğuna yönelik eleştiriler, yıllarca savunduğu ve öncüsü olduğu ifade ve basın özgürlüğü değerlerinin üzerinde bir gölge olarak kaldı.

Siyasî Hayatı: II. Abdülhamit’e karşı sert muhalefetiyle tanındı. II. Meşrutiyetin ilanından sonra İttihat ve Terakki’ye üye oldu ve yapılan seçimler sonunda bu partiden İstanbul mebusu seçilerek Meclis-i Mebusan’a girdi. Üç dönem mebusluk yaptı. 13 Nisan 1909’da 31 Mart Vak’ası olarak bilinen olaylarda isyancıların ölüm listesindeydi; ancak ona benzetilerek Lazkiye Mebusu Mehmet Aslan Bey öldürüldü. 14 Nisan günü akşam saatlerinde tebdil-i kıyafetle Rus Elçiliğine sığındı. Bir gün sonra bir Rus ticaret gemisi ile Odesa’ya gitti. Oradan Peşte üzerinden trenle Selanik’e geçti. Hareket ordusunun duruma hâkim olması üzerine 27 Nisan’da İstanbul’a döndü. İttihat ve Terakki’nin 1916’da yapılan genel kurulunda parti yönetimine girdi. Bir süre partinin Genel Sekreterlik görevini yürüttü. Talat Paşa’nın sadrazamlığa getirilmesinin ardından önce Hariciye Nazırlığını, o kabul edilmeyince Dâhiliye Nâzırlığını, o da kabul edilmeyince Latin harflerinin benimsenmesi şartıyla Maarif Nâzırlığını istedi. Bu talepleri uygun bulunmayınca kendisine yapılan Nafia Nâzırlığı önerisini reddetti. Birinci Dünya Savaşı sırasında Almanlarla ittifaka karşı çıktığıysa da hükümet politikası gereği eleştirilerine son verdi. Son döneminde Birinci Başkanvekilliği görevini üstlendiği Meclis-i Mebûsan’da Maarif ve Men-i İhtikâr Komisyonlarında da görev aldı. Meclis-i Mebûsan’ın feshinden sonra siyaset hayatının ilk bölümü sona erdi. 30 Ocak 1918’de tutuklandı. İşgalci İngilizler tarafından Malta’ya sürüldü. 2 Haziran 1919’da başlayan sürgün hayatı 29 Nisan 1921’de sona erdi. Malta’da İngilizlerin kendisine gösterdikleri yakın ilgiden ötürü bazı çevrelerce İngiliz yanlısı olmakla itham edildi. Yaklaşık iki yıl süren sürgün hayatından sonra bir süre İtalya’da kaldı. Daha sonra kızının tedavisi için İsviçre’ye gitti. Ardından günümüzde Çek Cumhuriyeti sınırları içinde bulunan, kaplıcaları ile ünlü Karlsbad’a geçti. Bir süre Fransa’da kaldı. Malta’dan sonra ülkeye dönüp Millî Mücadele’ye destek vermek yerine Avrupa’da kalmayı tercih etmesi yüzünden eleştirildi. Aslında niyeti Malta’dan dönüşte Ankara’ya gelmekti. Ancak bunun yerine bir süre Avrupa’da kalmasında sağlık sorunlarını gerekçe gösterse de Gazi Mustafa Kemal’in eski ittihatçılara güvenmediği yolundaki söylentilerden etkilendi. Kendisi de ittihatçılığın miadını tamamladığı görüşündeydi. Malta’da iken, cumhuriyet ilkelerini savunan bir parti kurmayı düşlemişti. Kendisini Gazi’nin rakibi gibi görüyor, ya da böyle bir algı sebebiyle Gazi Mustafa Kemal’in kendisini kabul etmesinden kuşku duyuyordu. O sebeple savunduğu ilkeler temelde aynı olmakla birlikte Gazi Mustafa Kemal’in bazı tasarruflarını eleştirdi. Cumhurbaşkanlığı ve parti başkanlığının aynı kişide toplanmasına karşı çıktı. Özellikle Mülkiye’de okurken pozitivizmden etkilenerken dinî konulardaki hassasiyetleri zayıflamasına rağmen hilafetin kaldırılmasını eleştirdi. Bu konudaki bir haber ve yorumu Tanin gazetesinde yayımladığı gerekçesiyle İstanbul İstiklal Mahkemesinde yargılandı; 2 Ocak 1924’te yapılan son duruşmada berat etti. Şeyh Said ayaklanması sonrasında Terakkiper Cumhuriyet Fırkası İstanbul şubesinin polis tarafından aranması ile ilgili haberin Tanin gazetesinde “baskın” olarak nitelenmesi yüzünden

Ankara İstiklal Mahkemesinde yargılanarak 7 Mayıs 1925'te ömür boyu sürgün cezasına çarptırıldı. Bu yargılamalar sırasında söylediği "Böyle bir muhakemede ben hâkim olmaksızın mahkûm vaziyetinde bulunmayı tercih ederim." şeklindeki sözleri hafızalarda yer etti. Çorum'da sürgündeyken İzmir Suikastı dâvası sebebiyle bir kez daha Ankara İstiklal Mahkemesinde yargılandı; 26 Ağustos 1926 günü açıklanan kararla bu dâvadan berat etti. Çorum'daki sürgün hayatının devamı beklenirken ceza yasasında yapılan değişiklikten yararlanarak kefaletle serbest bırakıldı. Bir süre siyasetten uzak durdu. Atatürk'ün vefatından sonra Cumhurbaşkanı olan İsmet İnönü'nün davetiyle yeniden siyasete döndü. TBMM'nin V. Döneminde yapılan ara seçimde Cumhuriyet Halk Partisi (CHP) listesinden Çankırı Milletvekili seçildi. Meclis'in VI. Döneminde yine Çankırı'dan, VII. ve VIII. Dönemlerinde İstanbul'dan, IX. Döneminde Kars'tan CHP Milletvekili olarak parlamentoya girdi. Parlamenterliği sırasında Birleşmiş Milletler Filistin Uzlaşma Komisyonu Üyeliği ve CHP Grup Başkanvekilliği görevlerinde bulundu. 1939-1954 yılları arasında dört dönem yaptığı milletvekilliğine TBMM'nin X. Döneminde ara verdi. Çok partili hayata geçişi savunmasına rağmen siyasete Demokrat Parti'de değil CHP'de devam etti ve DP iktidarına ağır eleştiriler yaptı. Parlamenter olmadığı dönemde yazdığı yazılarda da DP iktidarına karşı tutumunu sürdürdü. Hükûmete yönelik eleştirileri sebebiyle 24 Eylül 1954'te 26 ay 20 gün hapis cezasına çarptırıldı. 1 Aralık 1954'te yetmiş dokuz yaşında iken cezaevine konduysa da iç ve dış basındaki tepkiler üzerine Bakanlar Kurulu'nun af kararıyla üç buçuk aylık mahkûmiyetin ardından serbest bırakıldı. Hastalığına rağmen 1957 seçimlerinde CHP listesinden yeniden İstanbul Milletvekilliğine aday oldu. Ancak seçim kampanyası sürerken 18 Ekim 1957'de zatürre sebebiyle vefat etti. 20 Ekim'de Şişli Camiinde kılınan namazın ardından Feriköy mezarlığına defnedildi.

Meşrutiyet, cumhuriyet ve demokrasiye geçiş dönemlerinin öne çıkan simalarından biri olan Hüseyin Cahit Yalçın, hırslı, mücadeleci, biraz da kibirli, inatçı ve kavgacı bir kişi olarak tanındı. Bu özellikleri yüzden "her dönemin muhalifi" diye anıldı. Eşi Mevsume Hanım'dı. Oğlu Ümit'i kendisi sağken 1943'te kaybetti. Kızı Azade 1974 yılında vefat etti. İzmir Suikastı davasında idam edilen İttihat ve Terakkî'nin ünlü Maliye Nâzırı Cavit Bey'in oğlu Şiar'ı babasının vasiyeti üzerine evlat edindi ve ona soyadını verdi. Yazar Şiar Yalçın da 2010 yılında vefat etti.

Eserleri: Nâdîde, Hayât-ı Muhayyel, Hayal İçinde, Hayât-ı Hakîkiyye Sahneleri, Niçin Aldatılmış?, Türkçe Sarf ve Nahiv, Kavgalarım, Edebî Hâtıralar, Talat Paşa, Malta Adasında, Meşrutiyet Hatıraları, Benim Görüşümle Olaylar (4 Cilt), Seçme Makaleler, Siyasal Anılar (Sadeleştiren Rauf Mutluay), İttihatçı Liderlerin Gizli Mektupları, Tanıdıklarım.

Bazı Çevirileri: Graziella (Lamartine), Tarih-i Umumî (Charles Signobos), Hunlar'ın, Türkler'in, Moğollar'ın ve Daha Sair Tatarlar'ın Tarih-i Umûmîsi (Joseph de Guignes), Hürriyyet-i Vicdân (Leon Marillier), Sosyalist Melekleri (Vilfredo Pareto), Din Hayatının İptidâî Şekilleri (Emile Durkheim), Aile İçinde Terbiye (Felix Thomas), Tecrübe Üzerine Müesses Psikoloji (Harold Hoffding), İslam Tarihi (Leon Caetani), Asrî Demokrasiler (Vistonte James Bryce), İlahlar Kana Susamışlar (Anatole France), Sanayi-i Nefîsenin Menşeleri (Yrjö Hirn), Demokrasi ve Mesâil-i İktisadiye (Arthur TwiningHadeley), Hürriyet (Stuart Mill), Ahlak Terbiyesi (Emile Durkheim), İzlanda Balıkçısı (Pierre Loti), Kürek Cehennemi (Tollio Murri), Ruh ve Beden (Alfred Binet), Demokrasi (Etienne Vacherot), Türk Mektupları (Busbecq), Kavgam (Adolf Hitler), Yırtıcılar (Annie Vivanti), Büyük Katerina (Prenses Lucian Murat), Sovyet Efsanesi ve Hakikat: Kızıl Rusya'nın İç Yüzü (Arthur Koestler), Kızıl Rusya: Tek Başına Bir Dünya (William Bullitt).

Hilmi BENGİ

KAYNAKÇA

ATAY, Falih Rifki, “Yalçın”, **Dünya**, 20 Ekim 1957.

AYBARS, Ergün, **İstiklal Mahkemeleri**, Bilgi Yayınevi, Ankara 1975.

BENĞİ, Hilmi, **Gazeteci, Siyasetçi ve Fikir Adamı Olarak Hüseyin Cahit Yalçın**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2000.

BEYATLI, Yahya Kemal, **Siyasi ve Edebî Portreler**, Fetih Cemiyeti, İstanbul 1986.

ERTAN, Temuçin Faik, **Atatürk Döneminde Devletçilik-Liberalizm Tartışmalar Şevket Süreyya Aydemir-Hüseyin Cahit Yalçın**, Phoenix, İstanbul 2010.

HUYUGÜZEL, Ömer Faruk, **Hüseyin Cahit Yalçın’ın Hayatı ve Edebi Eserleri Üzerinde Bir Araştırma**, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayını, İzmir 1984.

KARACA, Erdem, “Hüseyin Cahit Yalçın’ın Kaleminden Şarkî Anadolu Islahatı (1913- 1914)”, **Akademik Bakış**, Gazi Üniversitesi, C 4, S 7, Ankara-Kış 2010.

KURAN, Ahmet Bedevi, **Hüseyin Cahit Yalçın Bey’e Açık Mektup**, Türkiye Basımevi, İstanbul 1955.

SANCAKTAR, Fatih Mehmet, **II. Meşrutiyet’ten Cumhuriyet’e Milli Hakimiyet Düşüncesinin Gelişimi Hüseyin Cahit (Yalçın) Örneği (1908-1925)**, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2009.

YÜCEBAŞ, Hilmi, **Büyük Mücahit Hüseyin Cahit**, İstanbul 1960.

29/03/2025 tarihinde <https://ataturkansiklopedisi.gov.tr/bilgi/huseyin-cahit-yalcin-1875-1957/?pdf=3598> adresinden erişilmiştir